

Franz Kafka je danas bez sumnje jedan od najčitanijih i najejenjenijih njemačkih pisaca.

Rodio se god. 1883. u trgovačkoj porodici u Pragu. Studirao je pravo na njemačkom sveučilištu u rodnome gradu, gdje se god. 1908., nedugo po završetku studija, zaposlio u nekom osiguravajućem društvu. Jednoličnost činovničkog života prekidaju putovanja u Italiju, Pariz i Weimar. Pošto je god. 1917. ustanovljeno da boluje od tuberkuloze, boravio je neko vrijeme u raznim lječilištima (Züruu, Meranu), a zatim je neko vrijeme živio u Berlinu od književnog rada. Umro je 1924. god. (u 41. godini), duševno poremećen, u senatoriju kraj Beča.

Od njegovih književnih djela samo je malen broj objavljen za njegova života, a i taj jedino na nagovor prijatelja (uglavnom Maxa Broda, također njemačkog književnika, rodom iz Praga) i nakladnika.

Poslije Kafkine smrti nađena je među njegovim papirima cedulja upućena Maxu Brodu, u kojoj traži da se sva njegova književna ostavština uništi:

Dragi Maxe, moja posljednja želja: sve što se u mojoj zaostavštini (dakle, u ormaru za knjige, za rublje, u pisaćem stolu, kod kuće i u kancelariji, ili je bilo kuda odneseno pa ga ti zapaziš) bude našlo od dnevnika, rukopisa, pisama, tuđih i mojih, zabilježaka itd., neka se bez ostatka spali, isto tako i sve napisano i nacrtano što se našlo kod tebe ili drugih, koje zamoli u moje ime da tako postupe. Za pisma koja ti ne bi htjeli predati, neka se bar obavežu da će ih sami spaliti. Tvoj Franz Kafka.

Max Brod ipak nije ispunio posljednju želju svoga prijatelja, već je Kafkina, većim dijelom fragmentarna djela, sam priredio za štampu i predao javnosti. Kafkino književno djelo sastoji se od većeg broja pripovijedaka, nekoliko dnevnika, raznih spisa i tri velika romana: Amerika, Proces i Dvorac. I upravo u romanima te jednoj od njegovih najpoznatijih novela Preobražaj, Kafkin se pogled na svijet prikazuje kao sistem.

Glavni lik novele Preobražaj Gregor Samsa, koji se do svoje preobrazbe žrtvovao za obitelj i kome je bila jedina briga roditeljima i sestri omogućiti miran i bezbrižan život, unosi odjednom nemir i grozu u okolinu i svojim prisustvom zagorčava život porodici. On se u duši nije promijenio. Ostao je i nadalje dobar sin i nježan brat, koji se svim silama trudi da svojim ne padne na teret i da im što manje smeta. Ali nitko ga ne razumije. Njegov se glas pretvorio u životinjski glas, i on uzalud nastoji izraziti svoje osjećaje. Kad na kraju neprimjetno i tiho uquine, njegova okolina odahne. Otac, majka i sestra spremaju se započeti nov, slobodan i neometan život.

U Kafkinu svijetu vlada neka metafizička sila. Njegov se svijet u osnovi ne razlikuje od svijeta u kome živimo. Kafkini su opisi realistični, ponegdje čak vrlo naturalistički. No u Kafkinu se svijetu, pod utjecajem tajnovite sile, uvijek ponovo događaju posve fantastične, jezovite i s našeg gledišta sasvim nevjerojatne stvari, a da se junaci zbog toga nimalo ne zgražaju, pa čak ni ne čude. Sve ono fantastično i nepredviđeno što se događa oni primaju kao nešto samo po sebi razumljivo i prirodno.

Tako je, na primjer, u ovoj noveli čudna samo činjenica da se Gregor Samsa pretvorio u kukca. Sve je ostalo jasno, logično i prirodno. On sam opaža da se preobrazio i nimalo se ne čudi što je takvo što uopće moguće. Kao da se time i nije dogodilo nikakvo čudo, nastala je samo nova teška situacija u koju se treba uživjeti. Uznemiruje ga tek okolnost da je zakasnio na posao. Njega uopće uznemiruje samo ono što je u vezi s poslom. Tako mu, na primjer, isprva nikako ne uspijeva ustati iz kreveta, ali kad dođe prokurist, on se toliko uzruja da se svom snagom izbaci iz postelje.

Ukratko, u Kafkinu svijetu mnogi događaji ostaju tajnoviti i neobjašnjeni. Kod njega nema kauzaliteta u uobičajenom smislu. U njegovom svijetu vlada kauzalitet sna. Njegovo je djelo stoga tumačeno kao san budnog spavača.

Ljudi koji se u tom svijetu kreću osjećaju se neprestano ugroženi od strahovite, zagonetne sile i pojedinac kojega ta sila zahvati mora propasti. On je izopćen iz ljudske zajednice i postaje i ostaje potpuno sam. Do svog preobražaja bio je Gregor Samsa trgovački putnik, činovnik, kakvih ima mnogo; brižan sin i brat, koji se ugodno osjeća u krugu svoje obitelji. Onim časom kad nastupi metamorfoza, on ostaje posve osamljen. Već se samim svojim odvratnim izgledom razlikuje od drugih, i svi njegovi pokušaji da im se približi i s njima uspostavi komunikaciju ostaju bezuspješni.

Iza lakših udaraca sudbine dolaze novi i sve teži udarci. Junaka obuzima sve veći strah i tjeskoba, a metamorfoza je samo jedan od izraza straha jer čitatelj stječe utisak da je preobražaj moguć i da prijeti kao i zatvaranje u sobu prenatrpanu pokućstvom i drugim predmetima, gdje se čovjek ne može ni okrenuti i gdje svaki korak postaje problem.

Kafka opisuje svoj strah, svoj očaj, svoje borbe i poraze. S jedne strane pripadnik je srednje buržoazije koja u doba imperijalizma, kada Kafka živi, nema budućnosti, a s druge je u privatnom životu osamljen i nezadovoljan. Neshvaćen od roditelja, koji su pokazivali samo prijezir prema njegovim književnim pokušajima i neprestano mu predbacivali da je nesposoban za život. Odabrao je činovničko zvanje koje mu je zapravo bilo odvratno. Čeznuo je za porodičnim životom, a nikada nije našao ženu koja bi postala njegovim životnim drugom, što je osjećao kao prokletstvo. Neizlječiva bolest i teški položaj Židova u habsburškoj monarhiji još su potencirali ionako jak osjećaj samoće.

Kafkina su djela nastala iz najdublje unutarnje potrebe i očaja. No ona nisu samo lične ispovijesti. Ona su vapaj pripadnika građanske klase, osamljenika, kojega doživljaj suvremenog svijeta goni u očajanje, čija pitanja ostaju bez odgovora, koji osjeća kao da ga neumoljivo i neminovno zahvaća nešto, što je možda besmisleno, a iz čega on uzalud traži izlaz.

Lica, koja se pojavljuju različito su osvijetljena. Glavni je junak u centru pažnje: na njega pada najjače svjetlo. U njemu se ogleda sam autor, pa i sama imena junaka uvijek direktno ili indirektno ukazuju na ime pisca. (Samsa = Kafka jer: s=k, m=f). Sporedna lica većinom gube individualne crte, često nastupaju grupno bez ikakvih ličnih osobina, poput statista (Gruppenpersonen). Takva su tri podstanara na primjer. Druga sporedna lica opet ne nastupaju u grupama, ali su predstavnici jednog tipa čovjeka, koji je gotovo uvijek jednak, pojavio se on u bilo kojem Kafkinom djelu. Takav je na primjer prokurator ili, još znakovitije, tip oca, a takvi su uglavnom i njegovi ženski likovi.

Ta umjetnost, koja izražava čežnju, nemir, tjeskobu, ne dopušta smiren i zaokružen oblik pripovijedanja. Ona se pojavljuje u oblike u obliku, koji joj odgovara, u fragmentu.

Kafkin jezik je jednostavan i jasan, pomalo hladan i siromašan slikama. Pa ipak su njegovi prikazi neobično zorni i snažni. I najnevjerojatniji događaji ispričani su mirno, kao da govore o posve svakodnevnim stvarima, jer u Kafkinom svijetu ti događaji i jesu potpuno mogući.

Kafkina proza je u svojoj višeznačnosti, metaforičnosti, simboličnosti i alegoričnosti podatna za najrazličitija tumačenja pa su razni Kafkini interpreti proglašavali genijalnog pisca nihilistom, talmudistom, nadrealistom, egzistencijalistom itd. A Kafkine pripovijetke su pjesništvo. I tko je sposoban pjesnika stvarno čitati, naime bez pitanja, ne očekujući moralne i intelektualne rezultate, u jednostavnoj spremnosti da prihvati to što pjesnik daje, tome ovo (ova) djelo svojim jezikom daje svaki odgovor što ga sebi samo može poželjeti. On nam daje snove i vizije svog osamljenog, teškog života, usporedbe svojih doživljaja, svoje nesreće i usrećenosti, a ti su snovi i vizije jedino što treba kod njega tražiti i od njega prihvatiti, a ne tumačiti. Jer tumačenje je igra intelekta, često posve zgodna igra, ali uvijek i samo igra.

Preobrazba

Gregor Samsa se pretvara najprije u kukca (gamad), a zatim na kraju u **ono** što se završilo u smeću.

Čovjek koji gubi identitet, lik, sposobnost govora, degradira se u **ono**, dehumanizira se.

Otuđenje je dato postupno.

1. dio – njegovo buđenje... saznajemo njihov međusobni odnos.

Šef – sjedi visoko na stolu i razgovara s onim ispod sebe – birokratska hijerarhija, viša sila.

Poslovođa – javit će šefu čija je on kreatura.

Prokurist – Gregor je ozlojeđen nepovjerenjem društva. Gregorova majka brani sina jer je on dobar, bavi se duborezom, uvijek je kući sa spisima.

Šalju po bravara i liječnika jer su čuli životinjski glas (kao prokurist kaže).

Gregor otvara vrata ustima, a oni osjećaju užas i gađenje. Mati je pala u nesvijest. Prokurist bježi. Otac ga tjera u sobu kroz, za njega, preuska vrata te je ranjen – rana vrlo brzo zacjeljuje, suprotno od rane na prstu dok je bio u ljudskom liku.

2. dio – odnos porodice i Gregora.

Gregor kroz prozor neprestano gleda jednu dugu zgradu, iako vidi samo njene konture. Stalno pada kiša. Sestra se gadi odnijeti hranu, odnosi je tj. donosi metlom. *Njegovu ljudsku prošlost odnijet ćemo mu s namještajem*, kaže mati. Na starom stolu je kao dječak pisao zadaće, na ormaru je njegov doborez. Želi zadržati barem jednu sliku i potpuno je pokriva svojim tijelom = **2. šokantna scena**. Majka se onesvijestila. Sestra prvi put iznosi svoj revolt riječima: *Oh, Gregore!* – imenuje ga. Otac ga gađa jabukama, jedna mu ostaje u leđima, stalno truli i u 3. dijelu novele pruzrokuje njegovu smrt.

jabuka = spoznaja (spoznaja situacije tj. nepromjenjivosti) => smrt.

3. dio – Sada je cijela porodica protiv njega. Sestra čak jednom govori da bi najbolje bilo da ga se riješe jer to više nije Gregor. Da je to on onda bi sam otišao da ih ne muči.

Ostatak komunikacije – ostavljali su mu vrata otvorena. Otac se zaposlio (i preporodio!), mati i sestra također. Uzeli su i podstanare koje pozivaju da slušaju sestrino sviranje na violini. Gregor ulazi u sobu i razmišlja u prvom licu – pita se: sačuvao je svoje osjećaje, je li on životinja kad toliko voli glazbu.

Osnovne teme:

- Kafkina svjetska slava nakon prvog svjetskog rata objašnjava se stanjem u to doba. Svi su užasnuti ratom.

Nadrealističke halucinacije.

- preobražaj – strah zbog zakašnjenja, iako više nema ljudski oblik. Misli da sanja, da to nije istina, želi zaspiti i ponovno se probuditi kao čovjek.
- želja da sestru pošalje na konzervatorij violine.

Naturalistički elementi:

- ružnoća – njegova tijela npr. (on je ogroman kukac)

Poetika ružnog:

- njegov fizički izgled
- njegov smrad
- način kretanja
- prljavi tragovi koje ostavlja

- govor (glasanje)
- soba – veoma smrdljiva i prljava
- siva bolnica preko puta kuće u sivoj ulici
- on se budi, a vani pljuši kiša, prolom oblaka

Elementi ekspresionizma:

- Kafka živi u vrijeme ekspresionizma
 - rušenje ljudske egzistencije – Gregor se gubitkom ljudskog izgleda otuđuje
 - izraz duše – Gregor je sačuvao emocije, mogućnost mišljenja, zaključivanja. Kafka ta razmišljanja daje u 1. licu!
 - bunt prema birokraciji tj. protiv nje, činovničkog aparata, ali i protiv neke više sile ili pak fiziološke promjene (Kafka boluje od tuberkuloze, neizlječive bolesti) ili od psiholoških promjena tj. ludila
 - osjećaji gađenja, mučnine
 - njegov ljudski KRIK, gubljenje komunikacije
- Njegova tragika je u tome što sve razumije.

Simbolika na granici alegorije i groteske:

- groteska je u odnosima oca i Gregora; bijeg prokuratora od Gregora

Tema:

Nemoćni, ponizni, otuđeni čovjek u rukama viših sila bio to društveni mehanizam, birokratski aparat ili božanska vlast.

Likovi

se prividno ponašaju normalno, ali su njihove reakcije mehaničke. Prihvaćaju situacije ne pitajući ni za motive ni za uzročnosti

Stvarnost

je alegorična, fikcionalna, poremećena, defektna.

Zbivanja

su apsurdna; ljudski odnosi besmisleni. Svijet je golema klopka, ali su uzaludni čovjekovi naponi da se odupre mehanizmima koji ga tlače.

Izraz, stil:

Stil je vrlo dinamičan; reske rečenice nižu se jedna za drugom; jezik, rječnik je škrt, miran, *sivo u sivom, kao crno-bijeli film*. Jednostavna, fotografska tehnika.

Kafkin je utjecaj postao vrlo jak u suvremenoj europskoj literaturi, tim više što u američku nije prodro do sredine XX. st. U njemačkoj književnosti je isključivo pod njegovim utjecajem Ernest Juenger, a u Engleskoj postoji čak i škola njegova imena – Kafka-škola – gdje treba

spomenuti barem Rexa Warnera i Williama Sansona. U Francuskoj je također pod njegovim utjecajem Alber Camus pa je kritika još povodom njegovog romana *Stranac* primijetila da je to ustvari Kafak pisan Hemingwayem. Camus je čak u svojoj knjizi *Mit o Sizinu* cijelo jedno poglavlje posvetio Kafki, tumačeći cijelo njegovo djelo kao stalno balansiranje između tragičnog i komičnog, neobičnog i svakidašnjeg itd.

Martin Bubner smatra sa svoje strane da je Kafka egzistencijalista, a tog je mišljenja i Jean Wahl. Jaques Carriv je kršćanski interpretator Kafke, a George Henein je proglasio Kafku nadrealistom, ako i Andre Breton.

Definitivno je Kafka izišao iz škole njemačkog ekspresionizma pod dosta čudnim utjecajem Klajsta i Hofmanstala. Volio je čitati Goethea i Flauberta što je neminovno na njega ostavilo utjecaja.

Anderson je možda dao najprihvatljivije tumačenje Kafkinog djela rekavši da je ono deskripcija alijenacije čovjeka u društvu u kome egzistiraju antagonističke klase i privatno vlasništvo. A ne zaboravimo da je njegov privatni život (nemanje žene prije svega i nemogućnost ostvarenja Talmuda te bojažljivost kao konstanta) veoma nalik Kierkegaardovom.

Michel Carrouge tumači *Preobražaj* kao izraz čovjeka koji je patio zbog toga što je bio neoženjen, tako da je Kafka dao defiguraciju neženje u očima vanjskog svijeta kroz Gregora Samsu.

Max Brod je tumačio Kafkino djelo kao transpoziciju vjerskih zastranjenja i aberacija.

Završimo citatom: *Kafka je najveći tužilac našeg vremena*, kaže Ginter Andres. Jer Kafka je patio, pisao i mislio u slikama. Čitajmo ga.

PROCES

VRIJEME RADNJE: od 30. do 31. rođendana = *subjektivizacija vremena!*

TIJEK ZBIVANJA:

- boravak u sudnici – ponaša se kao gnjevni pobunjeni čovjek
- u kaetdrali – sv. priča.

Kafka zahvaća problem pravde i zakona u ovoj simbol. priči. Sugerira izvjesnu hijerarhiju – već trećem vrataru ne smije pogledati u oči kako je strašan, a vrata i vratara ima bezbroj. Čovjek čitav život sjedi i čeka pred vratima. Ta vrata su tu samo za njega što saznaje tek pred smrt. I on je mogao ući, ali samo da je pokušao pri prvom dolasku.

STILSKE KARAKTERISTIKE:

Česta uporaba parataxe (nezavis.sl.reč.). Stil je vrlo sažet, neutralan, bezbojan – bez emotivne obojenosti. Obojen je jedino dijalog svećenika dok sa propovjedaonice vrišti za Jozefom K.

IZVORIŠTA APSURDA KAFKINOG SVIJETA:

Apsurdi:

- uhićenje

- na pozivu za saslušanje ne piše vrijeme sastanka
- seks u sudnici
- preplitanje stvarnog i nestvarnog
- iduće nedjelje Jozef K. sam odlazi u sud
- iako ga nitko ne zove, on uporno odlazi na ono mjesto
- odvjetnici ne prisustvuju procesu
- tri načina vođenja procesa – tri rješenja : odugovlačenje,
osuda,
djelomično otpuštanje nakon koga
ponovno slijedi uhićenje
- centralna ličnost – Jozef K. – ponaša se kao da se ništa nije dogodilo, i dalje ide u banku...

- vrhunac apsurda = kraj romana tj. Umorstvo

U romanu NEMA UZROČNO – POSLJEDIČNE VEZE, motivacije.

Detalji su REALISTIČNI, stvarni, a cjelina FANTASTIČNA.

Izvorišta apsurda: Kafka želi apostrofirati društvo u kojem Jozef K. živi, birokratski aparat i pritisak. Jozef K. je lišen samopouzdanja, on je otuđen, bez mogućnosti komunikacije. Čovjek postaje igračka u rukama monstruozičnih sila, postaje oruđe.

U romanu postoji inverzija između grijeha i kazne. Kod Kafke se prvo susrećemo s kaznom (Jozef K. je uhićen, osuđen), a grijeh se javlja tek kasnije (osjeća neprestanu krivnju).

MOGUĆI PRISTUPI ROMANU:

- Kafka je cijeli život bio tuberkulozan
- Bio je vrlo osamljen, bojažljiv
- Tri puta je mijenjao fakultet (kemija, jezici, pravo)
- Boji se autoriteta oca – svoja je djela htio spaliti; oporučno je zamolio prijatelja Maxa Broda da to učini, no on ih objavljuje
- Kafka je Židov – čitavo djelo je anticipacija fašističkih koncentracijskih logora, progona Židova, iako je Kafka umro 1924. god.
- Socijalistički pristup – ističe klasnu strukturu
- Osjećalo se jačanje sila u centralnoj Europi
- Puerilni pristup – inzistira na odnosu djeteta i svijeta odraslih koji potiskuju dijete i njegove želje. Niz simbola: banka = škola

batinanje = stare ped. metode

ispitivanje = u školi

("zakasnili ste")

sučeva knjiga = dnevnik

u sudu se podvaja kao i uč

u razredu

1 (prof.) govori, svi (uč.)

čavrljaju

katedrala = zbornica

svećenik = ravnatelj

odvjetnik = instruktor

2 krvnika = inspektori

FRANZ KAFKA (1883.-1924.)

Rođen je u Pragu, no pošto je školu završio na njem. Tlu ubrajamo ga među njem. Književnike. Završio je pravo. Izvor podataka o njemu je njegov dnevnik. Svi su mu romani ostali nedovršeni, a najznačajniji su: **Proces**,

**Zamak,
Amerika.**

Nedovršeni su jer Kafka ne vidi izlaz iz svijeta u kojem su se zapleli junaci.